

Kuva: Shutterstock

Tilintarkastuksen laatupäivät syksyllä 2018 – yhteenveto

Järjestimme vuonna 2018 kaksi tilintarkastuksen laatupäivää 7.9. ja 23.11. Ensimmäiseen tilaisuuteen olimme kutsuneet pääosin isoissa yhteisöissä toimivia laaduntarkastuksessa vuonna 2018 olleita tilintarkastajia sekä tilintarkastusyhteisöjen laatuorganisaatioiden edustajia. Toiseen tilaisuuteen osallistui pääasiassa tilintarkastajia, jotka ovat olleet laaduntarkastuksen kohteena vuonna 2018 tai 2017. Enemmistö toisen tilaisuuden osallistujista oli yksin tai pienissä tilintarkastusyhteisöissä toimivia.

Seuraavassa on yhteenveto tilaisuuksissa käsitellyistä aiheista ja niistä syntyneistä keskusteluista. Käsitellyt aiheet olivat suurelta osin samoja molemmissa tilaisuuksissa.

Liikevaihdon tarkastus

Liikevaihdon tarkastuksesta totesimme, että tilintarkastajan tulee ymmärtää, miten liikevaihto muodostuu ja tunnistaa erilaiset liikevaihtovirrat. Totesimme, että liikevaihtoa tulee tarkastaa koko tilikaudelta ja kaikkien olennaisten liikevaihtovirtojen osalta. Lisäksi tilintarkastajan tulee tarkastaa, että myös hyvitysuskut on kirjattu oikealle tilikaudelle.

Liikevaihdon tarkastuksen suunnittelusta keskusteltaessa nousi esiin, että tilintarkastajan tulisi dokumentoida, mihin väärinkäytösrisi tulouttamisessa kohdistuu ja dokumentoida perustelut, jos väärinkäytösrisi kumotaan. Julkishallinnon hyvässä tilintarkastustavassa tulouttamiseen liittyvää väärinkäytösrisiä ei tunneta. Keskustelua käytiin myös siitä, saadaanko niin sanotulla maksuun tarkastuksella riittävästi evidenssiä. Esiin nousi myös se, että tarkastuksessa havaitun virheen vaikutus tarkastustoimenpiteiden laajuuteen sekä tarkastuksen tulokseen ja johtopäätöksiin tulisi aina arvioida. Todettiin, että liikevaihdon täydellisyydestä on vaikea varmistua.

Vaihto-omaisuuden tarkastus

Vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja täydellisyydestä varmistuakseen tilintarkastajan on oltava läsnä yrityksen fyysisessä inventoinnissa ja suoritettava tarkistuslaskentoja. Jos tilintarkastaja tekee laskentoja jonakin muuna ajankohtana, hänen on hankittava evidenssiä siitä, onko inventointipäivän ja tilinpäätöspäivän välillä tapahtuneet vaihto-omaisuuden muutokset kirjattu asianmukaisesti. Totesimme, että myös kolmannen osapuolen hallinnassa olevan vaihto-omaisuuden olemassaolosta pitää varmistua. Vaihto-omaisuuden arvostusta tulee tarkastaa vuosittain esimerkiksi hinnoittelua ja epäkuranttiusvarausta tarkastamalla.

Keskusteluissa nousi esiin pienyrityksen vaihto-omaisuuden tarkastuksen haastavuus, jos käytössä ei ole varastokirjanpitoa. Osallistujat totesivat myös sen, että kaikkien asiakkaiden fyysiseen inventointiin ei voi osallistua tilinpäätöspäivänä. Keskustelijoiden mukaan inventointiin osallistumisen tarkoituksena on myös arvioida, miten yritys itse varmistuu varaston oikeellisuudesta. Todettiin, että kaikkiin varaston eriin - raaka-aineisiin, keskeneräisiin tuotteisiin ja valmiisiin tuotteisiin - tulee kohdistaa tarkastustoimenpiteitä, mikäli erät ovat olennaisia. Tärkeänä pidettiin myös käsityksen muodostamista vaihto-omaisuuden prosessista. Tilinpäätöshetkellä matkalla olevien tuotteiden tarkastamista pidettiin haastavana.

Olennaisuuden määrittäminen

Olennaisuuden määrittämisessä tärkeää on tilinpäätöstiedon käyttäjän näkökulma. Totesimme, että odotuksen mukaisena vertailukohteena voittoa tavoittelevalla yhteisöllä on jatkuvan toiminnan voitto ennen veroja. Jos olennaisuus määritetään edellä mainitusta odotuksen mukaisesta vertailukohteesta poikkeavasti, on tärkeää dokumentoida ratkaisun perustelut. Muita vertailukohteita käytettäessä on myös paikallaan verrata olennaisuustasoa tulokseen ennen veroja. Olennaisuuden määrittäminen vaatii aitoa ammatillista harkintaa. Tärkeää on asetetun olennaisuuden taso, ei niinkään laskentaperuste.

Keskusteluissa esitettiin, että tulos, joka on lähellä nollaa, ei välttämättä ole olennaisuuden määrittämiseen parhaiten soveltuva vertailukohde. Tappiollisessa yrityksessä omaa pääomaa pidettiin tulosta tärkeämpänä. Jos oma pääoma on lähellä nollaa, silloin käytetään alempaa olennaisuutta. Keskusteluissa nousi esiin, että mahdolliset kovenantit tulee ottaa huomioon olennaisuutta määritettäessä. Myös laadullinen olennaisuus nostettiin keskusteluissa esiin.

Analyyttinen aineistotarkastus

Analyttisiä aineistotarkastuksia suorittaessaan tilintarkastajan tulee muodostaa odotusarvo, määrittää hyväksyttävissä olevan eron määrä, laskea kirjatun arvon ja odotusarvon välinen ero sekä tarvittaessa selvittää eron syy ja tehdä johtopäätös. Analyttisessä aineistotarkastuksessa käytetyt taulukot, aikasarjat tai muut kaaviot tulee aina selittää auki, ja niistä tulee tehdä johtopäätökset.

Keskusteluissa nousi esiin yleisten analyttisten toimenpiteiden ja analyttisen aineistotarkastuksen erot. Yleisillä analyttisillä toimenpiteillä tarkoitetaan riskienarviointitoimenpiteisiin kuuluvia analyttisiä toimenpiteitä sekä loppuvaiheen yleisen johtopäätöksen tekemisessä auttavia analyttisiä toimenpiteitä.

Rahanpesulain velvoitteet

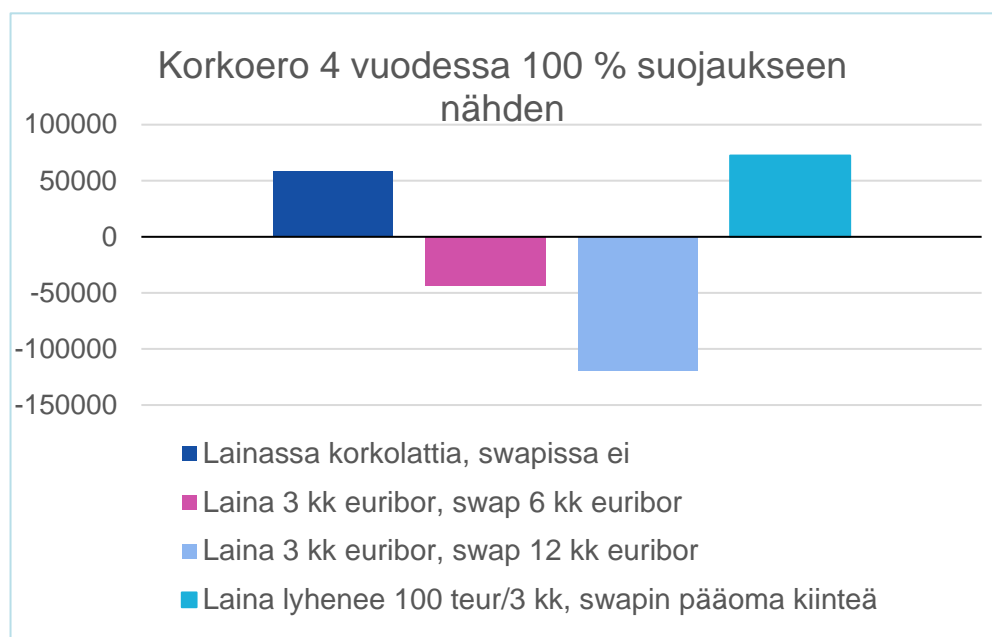
Rahanpesun selvittelykeskuksen esityksessä käsiteltiin tilintarkastajan roolia rahanpesun estämisessä ja paljastamisessa. Keskeisiä asioita ovat riskiarvion laatiminen, asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen, liikesuhteen seuranta, epäilyttävien liiketoimien osalta varojen alkuperän selvittäminen ja rahanpesuilmoituksen tekeminen. Olennaista on muistaa, että rahanpesijä ei hae tuottoja. Tilintarkastajien ilmoitusten määrä on ollut kansalliseen riskiarvioon suhteutettuna vähäinen.

Johdannaisten tarkastus

Ensimmäisessä tilaisuudessa käsiteltiin johdannaisten tarkastusta. Johdannaisten tarkastuksessa on tärkeää ottaa huomioon se, että suojaustarkoitus ei tarkoita samaa kuin tehokas suojaus. Pienilläkin virheillä tai markkinoiden muutoksilla voi olla iso vaikutus.

Alla on yhteenveto tilaisuudessa läpikäydystä yksinkertaistetusta esimerkistä. Esimerkissä yhtiöllä on vaihtuvakorkoista lainaa, jonka pääoma on 10 miljoonaa euroa tarkastelujakson alkuhetkellä 1.1.2014. Lainan korko on 2 % + 3 kk euribor ja korko maksetaan kolmen kuukauden välein. Lainaa on pyritty suojaamaan koronvaihtosopimuksella, mutta suojaavuus ei ehtojen poikkeavuuden vuoksi ole toteutunut tarkoitetulla tavalla. Laskennassa on käytetty toteutuneita euribor-korkoja.

Laskelmassa on verrattu lainasta ja korkojohdannaisesta aiheutuvia kokonaiskorkokuluja eri tilanteissa. Vertailukohteena on tilanne, jossa yrityksellä on koronvaihtosopimus, jonka ehdot ovat käänteisesti yhteneväiset lainan kanssa. Yhteenvedossa on esitetty neljässä vuodessa kertyvä korkoero neljässä eri tapauksessa suojaustarkoituksessa tehdyn ja suojaavan korkojohdannaisen välillä.

Riskien arviointi

Jälkimmäisessä tilaisuudessa käsiteltiin tilintarkastuksen riskienarviointia. Riskienarviointiin kuuluvat tilintarkastajan suorittamat riskienarviointitoimenpiteet, käsityksen muodostaminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä sekä olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen. Tilintarkastajan tulee ratkaista, onko jokin tunnistetuista olennaisen virheellisuuden riskeistä merkittävä riski eli riski, joka edellyttää erityistä harkintaa tilintarkastuksessa. Oletusarvoiset väärinkäytösriskit ovat riski siitä, että johto sivuuttaa kontrolleja, sekä

tulouttamiseen liittyvä väärinkäytösrisi. Riskienarvioinnin perusteella tilintarkastaja suunnittelee riskeihin vastaavat toimenpiteet.

Keskustelijat pitivät riskienarvioinnin dokumentointia vaikeana. Keskusteluissa mainittiin tärkeäksi dokumentoida palkitsemisjärjestelmä, jos tilintarkastusasiakkaalla sellainen on, sekä se, kuka asiakasyrityksessä käyttää päätösvaltaa.

Lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien tarkastaminen

Jälkimmäisessä tilaisuudessa käsiteltiin lähipiirisuhteiden ja -liiketoimien tarkastamista. Tilintarkastajan tulee dokumentoida lähipiiriin kuuluvien osapuolten nimet ja tiedot lähipiirisuhteiden luonteesta. Pienyritystä suurempien yritysten lähipiiri on määritelty erikseen osakeyhtiölaissa sekä kirjanpitoasetuksessa, jonka mukainen lähipiiri on määritelty IAS 24 -standardissa. Pien- ja mikroyrityksien intressitahot on määritelty pien- ja mikroyrityksasetuksessa.

Tilintarkastajan tulee tarkastaa, onko lähipiiriliiketoimet käsitelty asianmukaisesti kirjanpidossa sekä onko niistä esitetty tilinpäätöksessä asianmukaiset tiedot. Pienyritystä suuremmilta yrityksiltä osakeyhtiölaki edellyttää tiettyjä toimintakertomustietoja ja kirjanpitoasetus tiettyjä liitetietoja lähipiiriliiketoimista. Pien- ja mikroyrityksiltä vaadittavat liitetiedot on esitetty pien- ja mikroyrityksasetuksessa.

Muistiotositteiden tarkastus

Jälkimmäisessä tilaisuudessa käsiteltiin myös muistiotositteiden tarkastusta. Muistiotositteiden tarkastuksessa tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys muistiotositteisiin liittyvästä kirjausprosessista. Tarkastustoimenpiteitä tulee kohdistaa korostetusti korkeamman riskin tositteisiin. Tarkastukseen tulee valita tilikauden lopussa tehtyjä pääkirjanpitovaliokuntien ja muistiotositteiden täydellisyydestä on varmistettava. Totesimme, että tarkastuksesta tulee dokumentoida kootusti ja yksilöidysti tarkastetut tositteet ja tehdyt tarkastustoimenpiteet.

Tilinpäätöksen tarkastus

Jälkimmäisessä tilaisuudessa käsiteltiin tilinpäätöksen tarkastusta. Tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tilintarkastajan on muodostettava käsitys yhteisöön ja sen toimialaan sovellettavasta sääntelynormistosta. Tiettyjen ehtojen täytyessä tilinpäätökseen on liitettävä toimintakertomus, joka ei ole tilinpäätöksen osa, vaan erillinen asiakirja. Tilintarkastajan tulee arvioida, ovatko tilinpäätöksen esittämistapa, rakenne ja sisältö asianmukaiset. Tilintarkastajan tulee dokumentoidusti täsmäyttää tilinpäätös kirjanpitoon, tarkastaa vertailutiedot ja arvioida liitetietojen täydellisyyttä. Kun tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastuslaissa mainituista asioista lausunnon, tulee dokumentaatiosta ilmetä, mitä on tehty sen varmistamiseksi, että lausunto voidaan antaa.

Tilintarkastusevidenssin dokumentointi

Jälkimmäisen tilaisuuden lopuksi käsiteltiin tilintarkastusevidenssin dokumentointia. Dokumentointi on tilintarkastajan suoja ja hänen ainoa tapansa osoittaa tehneensä työnsä huolellisesti. Tilintarkastusdokumentaatio tulee laatia siten, että kokenut tilintarkastaja, joka ei ole aikaisemmin ollut tekemisissä kyseisen tilintarkastuksen kanssa, pystyy saamaan käsityksen suoritetuista tarkastustoimenpiteistä ja niiden tuloksista sekä esiin tulleista merkittävistä seikoista ja niitä koskevista johtopäätöksistä.

Tilintarkastajan tulee dokumentoida tarkastetut yksiköt (esim. tositteet, laskut, sopimukset) yksilöidysti, tilintarkastustyön suorittaja ja ajankohta sekä läpikäynnin suorittaja, ajankohta ja laajuus. Merkittäviä seikkoja koskevat keskustelut tulee dokumentoida. Tilintarkastajan tulee dokumentoida tarkastuksen aikana kootut virheellisyydet ja tieto siitä, onko ne korjattu sekä johtopäätös siitä, ovatko virheellisyydet olennaisia. Totesimme myös, että johtopäätökset riippumattomuusvaatimusten noudattamisesta sekä asiakassuhteiden ja toimeksiantojen hyväksymisestä ja jatkamisesta on dokumentoitava. Ammatillista harkintaa koskevien tärkeiden kannanottojen perustelujen dokumentointi on tärkeää.

Muita keskustelun aiheita

Tilintarkastajat toivoivat tarkempaa ohjeistusta käytännön tilanteisiin ja myös esimerkkejä hyvästä työstä. Kansainvälisten tilintarkastusstandardien soveltaminen tarkoituksenmukaisessa laajuudessa pienyrityksissä nousi esille monissa keskusteluissa.

Tähän aiheeseen liittyen järjestimme 20.9. keskustelutilaisuuden standardien skaalautuvuudesta pienyritysten tilintarkastuksessa ja tätä keskustelua tullaan jatkamaan.

Tilintarkastajat kommentoivat, että tilintarkastajilla ja valvojalla pitäisi olla yhteinen kieli.

Tilintarkastusvalvonta käyttää pääsääntöisesti ISA-standardeissa määriteltyjä käsitteitä, mutta ne eivät tunnu olevan kaikille aivan tuttuja. Pyrimme viestinnässämme kertomaan monimutkaisistakin asioista selkeästi ja välttämään kapulakieltä, mutta tällä saralla on varmasti vielä paljonkin parannettavaa.

Tilintarkastajat toivoivat lisää keskustelua valvojan kanssa ja pitävät tärkeänä, että tulevat kuulluksi. Tilintarkastajat toivoivat myös laaduntarkastusprosessin tarkempaa selventämistä.

Olemmekin palautteesta johtuen kertoneet teemakirjeessämme 4/2018, mitä laaduntarkastuksen tulokset tarkoittavat.

Tilintarkastajat antoivat kokonaisuudessaan erittäin hyvää palautetta laatupäivistä sekä selkeistä esityksistä.

Kiitämme vielä kaikki osallistujia kommenteista ja palautteista. Ne ovat meille arvokkaita toimintamme kehittämisessä, ja tulemmekin järjestämään laatupäiviä myös vuoden 2019 aikana.

Maria Koivusalo
Päällikkö
Tilintarkastusvalvonta

Henri Rantanen
Laadunvarmistuksen asiantuntija
Tilintarkastusvalvonta